

Anamorfik Tekniğin Çağdaş Temsilcisi István Orosz Güler Sanat'ta

Röportaj: Güler Ercan

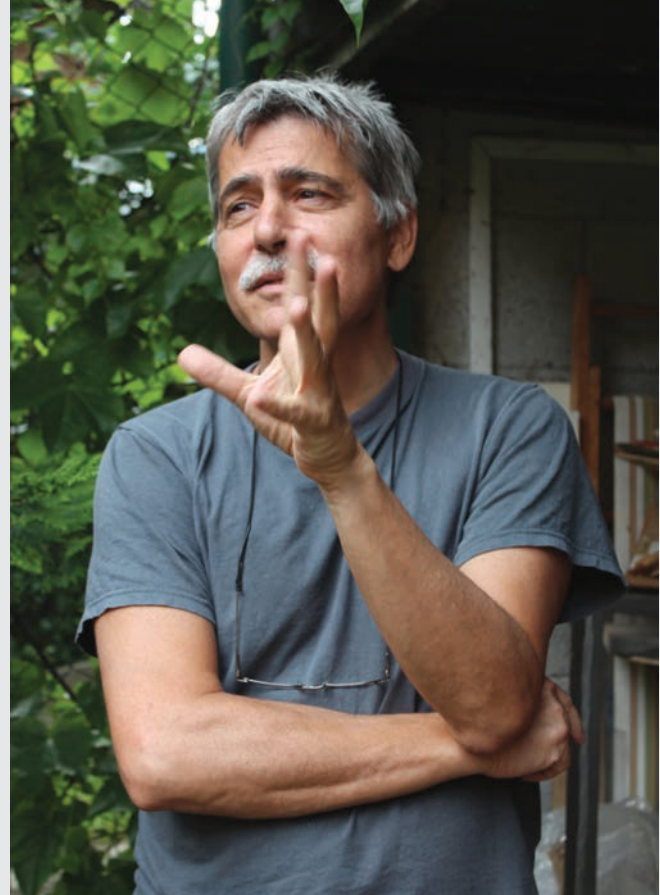
1951 Kecskemét doğumlu sanatçı, 1975 yılında Budapeşte Sanat ve Tasarım Üniversitesi'nde István Balogh ve Ernő Rubik gibi ünlü hocaların öğrencisi olarak yüksek lisans derecesini tamamladı. Grafik çalışmalarının yanı sıra animasyon Pannónia Film stüdyolarında yönetmenlik de yapan István Orosz, henüz 1977 yılında Zagreb Animasyon Filmleri Festivali'nde en iyi film ödülünü aldı. Amerika'dan Japonya'ya, İskandinavya'dan Hindistan'a kadar dünyanın birçok ülkesinde sayısız kişisel ve karma sergiler gerçekleştirdi; eserleri önemli koleksiyonlarda yer buldu. Algı oyunları, geometri paradoksları, çift anlamlı imgeler, imkânsız mimariler ve anamorfik işlerin çağdaş yorumcusu olarak dünya çapında tanınan sanatçı, özellikle anamorfik teknikte yarattığı iki anlamlı kompozisyonlarla uluslararası birçok otorite tarafından bu alanda öncü kabul edilmektedir. Alliance Graphique Internationale ve Macaristan Sanat Akademisi üyesi olan Orosz başta prestijli Munkácsy ve Kossuth ödülleri olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası ödülün sahibidir. Batı Macaristan Üniversitesi'nde akademisyenliğini sürdürmekte, çalışmalarına Budapeşte'deki atölyesinde devam etmektedir. Edebi yönüyle de bilinen István Orosz'un yayınlanmış beş kitabı ve iki şiir koleksiyonu bulunmaktadır. Eserlerinde 1984'ten beri Odise'ye atfen Utisz - Hiçkimse takma adını da kullanmaktadır.

Sanata olan yeteneğinizi ne zaman keşfettiniz?

Gerçekten yetenekli miyim? Yetenek çok kolayca yorumlanabilecek bir kavram değildir. Şüphesiz ki sanata olan ilgim alâkam ilkokul çağımdan beri var ve büyük bir zevkle de bu uğraşımı hâlâ sürdürüyorum. Ama sorunuzun cevabına gelecek olursak; "yeteneğimi keşfetmek" yerine ben küçüklüğümden beri sanatla uğraşıyorum demeyi daha doğru buluyorum.

O zaman sizin tanımlamanızla sanatın birçok farklı disiplini ile "uğraşıyorsunuz": grafik, resim, poster tasarımı, animasyon filmleri vb. Size bunlardan hangisi daha yakın geliyor, hangisinde kendinizi daha iyi ifade ediyorsunuz?

Bunu cevaplamak gerçekten çok zor, çünkü; bir alanda deneylediğim bir şeyi diğerinde kullanabiliyorum.

Birbirini etkileyen disiplinler bunlar, birbirlerinden tamamen farklı oldukları düşünülemez. Üniversite yıllarında benim asıl alanım poster tasarımıydı, Türkiye'de de şu ana kadar sadece poster sergilerinde ve tasarım sempozyumlarında bulundum, bu yönde tanınmam benim için sürpriz olmaz.

Anamorfos tekniğini çağdaş sanatta yorumlayan öncü sanatçılardan birisiniz. Bize biraz bu teknikten ve nasıl geliştiğinden bahseder misiniz?

Anamorfos genellikle perspektif ile uğraşırken ortaya çıkan bir tekniktir. Aslında perspektifin abartılması ya da hızlandırılması da diyebiliriz. Görüntünün büyük bir çarpıtmaya uğrayarak ve ancak özel bir metotla, belirli bir açıdan ya da yansıtıcı yüzeylerin

yardımla anlaşılabilceği bir teknik. Bu teknikte benim geliştirmeye çalıştığım şu olmuştur: Çarpıtılan görüntüye bağımsız bir anlam kazandırarak, birbirini tamamlayan ya da birbirinin tamamen zıttı olan iki görüntü ortaya çıkarmak.

Bazen eserlerinizi *Utişz (Hiçkimse)* ismiyle imzalıyorsunuz. Bu ismi kullanmaya nasıl başladınız?

1984'ten beri *Utişz* takma adını kullanıyorum. Tek gözlü devin kör olmasıyla sonuçlanan Odise'nin ünlü Kiklops hikâyesinde de kullandığı takma isimdir Utişz. Yakın arkadaşım András Török'ün (sanat tarihçi/yazar) ilk kez benim için bulduğu ve kullandığı bir ad. Benim de hoşuma gitti, eserlerime uygun bir isim olduğunu düşündüm. Çünkü benim işlerim de aslında bir nevi göze yapılan bir saldırı.

Aynı zamanda bir film yönetmenisiniz. Animasyon ve kısa filmlerinizi var ve bu alanda da yine birçok ödül sahibi oldunuz. Filmlerinizin konularını nasıl seçiyorsunuz, izleyiciye ne anlatmak istiyorsunuz?

Grafik tasarımcı olarak ilgimi çeken şeyleri filmlerime konu ediniyorum. Genelde kendi eserlerimdeki hareketsiz görüntüleri hareketli hale getirerek oluşturuyorum filmlerimi. Eserlerimdeki konuları ifade ederken hareketsiz bir görüntünün yetersiz kaldığı durumlarda filmlere başvuruyorum ve detaylarıyla anlatıyorum.

Herhangi bir sanat akımı veya sanatçıdan etkilendiniz mi?

Evet, gençliğimde trend olan akımlardan; kavramsallığa ve postmodernizme kayıtsız kalmadım. Ama aynı zamanda Rönesans ve Manierizm gibi eski çağların sanat akımları da hep ilgimi çekti.

Bazı eserlerinizde Escher'i referans gösteriyorsunuz. Escher ile ilişkiniz ya da bağlantınız nedir?

Aslında beni Escher ile sıkça ilişkilendiriyorlar. Escher'in matematiksel, geometrik düşünce biçimi de benim ilgimi çekiyor. İmkânsız objeler/mimariler üzerine çalışmalarım bu anlamda Escher'in yaklaşım biçimiyle yakınlık gösteriyor diyebiliriz. Ancak, Escher hiçbir zaman anamorfoz, gizli yüzler, ya da iki anlamlı görüntülerle uğraşmamıştır, bu yönde bir çalışması

yoktur. Tekniklerimiz de çok farklı, ben ağırlıklı olarak *etching* veya *heliogravür* çalışıyorum, onun janrı (tarzı) ise litografi ve tahta baskı.

Bir de eserlerinizden *Kuyu*'nun ilginç bir hikâyesi var. Bruno Ernst tarafından size gönderilen bir taslaktan yola çıkıyorsunuz. Biraz anlatır mısınız nasıl ortaya çıktı "*Kuyu*"?

Bruno Ernst benim yansıtma, anamorfoz işlerimden haberdar olmuş. Bir kapı ve ayna gösteren karakalem bir taslak yolladı bana. Kapı girişinin arkasındaki alanın yalnızca kapının karşısındaki bir aynadan görülebildiği bir çizim. Ernst bu fikri aslen Escher için düşünmüş, bu dizayna göre bir litografi hazırlaması için önermiş. Ancak, Escher'in hastalığı işi yapmasını engelliyor ve kısa süre sonra da vefat ediyor. Bunun üzerine Ernst bana ulaştı. Escher'in çok güzel zamanlar geçirdiği Amalfi koyunun manzarasını tasvir etmek istedim. Kapının bu tarafında Escher'in 1934 yıllı otoportresini saklayacak şekilde kasvetli bir peyzaj oluşturdum. Bu portre ancak silindir bir ayna yardımı ile görünür olabilmekteydi, yani anamorfik bir şekilde. Bu gravür-anamorfozu 1998 yılında yaptım, Escher'in yüzüncü doğum yıl dönümü anısına. Ve ilk kez Roma'daki Escher yıl dönümüyle ilgili kongrede sergilendi.

Bu eser sanki Ernst, Escher ve sizi bir arada buluşturuyor gibi...

Roma'da kongredeki konuşmamda "*Kuyu*"nun benim tarafımdan hazırlanmış bir eser olmasına rağmen aslında üçümüzün işi olduğunu belirttim: Ernst'in, Escher'in ve benim. Bu anlatım tarzımın havalı olduğunu itiraf etmem gerekir, ancak şu şekilde devam edeceğim: Günümüzde doğan her sanat eseri içerisinde bir şekilde, belki de farkında olmadan, tarihin sayısız katmanları ve etkileşimleri saklıdır.

Birçok ülkede bulundunuz ve sergiler açtınız. Farklı toplumların kültürel ve sanatsal yaklaşımlarını görme fırsatınız oldu. Bir karşılaştırma yapacak olursanız Türkiye'yi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Benim Türkiye'deki sergi ve sunumlarım üniversitelerle ilgiliydi; biri Ankara'da diğeri İstanbul'da. O yüzden gözlemlerim ve tecrübelerim, biraz üniversitelerle sınırlı. Türkiye'de dünya standartlarında bir eğitim sağlamaya çok önem veriliyor, teknik altyapılar da

kusursuz. Türkiye’de kültür ve sanat ile ilgili ciddi bir değerlendirme yapmak için yeteri kadar zaman geçirmedim maalesef; ancak bu sınırlı tecrübem dahi çok olumlu olduğundan kişisel sergi teklifini kabul ettim.

İşlerinizde Edgar Allan Poe, Dürer, Einstein, M.C Escher, Shakespeare, Velazquez gibi ünlü sanatçı, yazar ve bilim adamlarının isimlerini görüyoruz. Neden bu isimler?

Bu isimlerin dünya görüşleri, felsefeleri beni çok cezbedi. Yaptıkları, ortaya koydukları işlerden çok etkilendim. Hatta onlara ait bazı fikir ve düşüncelerin benim olmasını istedim. İtiraf etmeliyim ki bu durum zaman zaman canımı sıkıyor değil...

İnsanları şaşırtmayı, algıları ve düşünceleriyle oynamayı seviyorsunuz herhâlde?

Aslında bencilce bir şey ama, izleyicinin benim işlerimde daha fazla zaman geçirmesini istiyorum. Sergide sadece birkaç saniyeliğine bakıp geçerek ya da kitabı öylesine karıştırarak değil... Seyircinin de eserin yaratılış sürecinin bir parçası olmasını istiyorum. Örneğin, doğru perspektifi bulmaya çalışmalarını sağlayarak, silindirik bir ayna koyarak veya eserde ikinci bir anlamı arayarak...

Ağırlıklı olarak siyah-beyaz monokrom işler üretiyorsunuz. Renklerin rolünü sanatınızda nasıl konumlandırıyorsunuz?

Ana tekniğim (bakır baskı) *etching* monokrom olmasına rağmen poster ve illüstrasyonlarımda renkleri sıkça kullanırım. Ancak, sadece renkli bir şey yapmak adına da renk kullanmam. Sıklıkla şunu hissederim: Renkler gerçekliğe daha yakın olmasına rağmen, siyah-beyaz işler bir şekilde daha doğru ve anlamlı geliyor bana.

Sanatsal üretim sürecini nasıl tanımlıyorsunuz? Poe’nun “ilham”ı bir kenara bırakarak zekayı ve matematiği kaynak gösterdiği yaklaşıma mı yakınsınız? Sizce sanat kontrolsüz duygulardan arındırılmalı mıdır yoksa tam tersi mi?

Nietzsche’nin tipolojisini düşünecek olursak, Dionisos’tan ziyade Apollon üslubuna daha yakınım. Ama, duyguları etkileyen, kasıtlı olarak kavramsallıktan kaçınan sanat eserleri de hoşuma gidiyor.

Akademik çalışmalarınıza da Batı Macaristan

Üniversitesi’nde devam ediyorsunuz. Aktif sanat hayatınızın yanında akademisyenlik ve genç sanatçı adaylarıyla beraber olmak nasıl bir duygu?

En önemlisi öğrencilerime yararlı bir şeyler aktarabiliyor olmamdır. Dahası, bu aslında belirli bir yaş ve tecrübe sahibi bir akademisyen için bir zorunluluktur. Annem, babam ve kardeşimin de öğretmen olması, sanki kanımda akademisyenliğin olduğunu düşündürüyor. Bu işin bencil bir yönü de var: Gençlerin arasında düşüncelerinizi daha kolay bir şekilde tazeleme şansınız oluyor. Yani, ben sadece onlara öğretmiyorum aynı zamanda onlardan öğreniyorum da.

Sovyetlerin dağılmasıyla 1989 yılında Macaristan’daki rejim değişikliğine ilişkin hazırlamış olduğunuz “Yoldaşlar, bitti!” isimli poster çalışmanız bir gecede bütün Macaristan’da asıldı ve dünya çapında bir üne kavuştu. Bu çalışmanız nasıl oldu da rejim değişikliğinin sembolü haline geldi? Hazırlarken bu kadar etki yapacağını düşünmüş müydünüz?

Sonrasında “rejim değişimi posteri” olarak isimlendirilen posterim bir gecede tüm ülkede asılmıştı. Bu posteri asanlar arasında ünlü entellektüeller, yazarlar, şairler, sanatçılar, yönetmenler vardı. Aslında o dönem için böyle bir tasarım çok riskliydi. Ancak, poster kısa sürede o kadar yaygın ve ünlü oldu ki; tasarımcısını yani beni ortadan kaldırmak anlamsızlaştı. 1956 devrimindeki

yardımla anlaşılabilceği bir teknik. Bu teknikte benim geliştirmeye çalıştığım şu olmuştur: Çarpıtılan görüntüye bağımsız bir anlam kazandırarak, birbirini tamamlayan ya da birbirinin tamamen zıttı olan iki görüntü ortaya çıkarmak.

Bazen eserlerinizi *Utişz (Hiçkimse)* ismiyle imzalıyorsunuz. Bu ismi kullanmaya nasıl başladınız?

1984'ten beri *Utişz* takma adını kullanıyorum. Tek gözlü devin kör olmasıyla sonuçlanan Odise'nin ünlü Kiklops hikâyesinde de kullandığı takma isimdir Utişz. Yakın arkadaşım András Török'ün (sanat tarihçi/yazar) ilk kez benim için bulduğu ve kullandığı bir ad. Benim de hoşuma gitti, eserlerime uygun bir isim olduğunu düşündüm. Çünkü benim işlerim de aslında bir nevi göze yapılan bir saldırı.

Aynı zamanda bir film yönetmenisiniz. Animasyon ve kısa filmlerinizi var ve bu alanda da yine birçok ödül sahibi oldunuz. Filmlerinizin konularını nasıl seçiyorsunuz, izleyiciye ne anlatmak istiyorsunuz?

Grafik tasarımcı olarak ilgimi çeken şeyleri filmlerime konu ediniyorum. Genelde kendi eserlerimdeki hareketsiz görüntüleri hareketli hale getirerek oluşturuyorum filmlerimi. Eserlerimdeki konuları ifade ederken hareketsiz bir görüntünün yetersiz kaldığı durumlarda filmlere başvuruyorum ve detaylarıyla anlatıyorum.

Herhangi bir sanat akımı veya sanatçıdan etkilendiniz mi?

Evet, gençliğimde trend olan akımlardan; kavramsallığa ve postmodernizme kayıtsız kalmadım. Ama aynı zamanda Rönesans ve Manierizm gibi eski çağların sanat akımları da hep ilgimi çekti.

Bazı eserlerinizde Escher'i referans gösteriyorsunuz. Escher ile ilişkiniz ya da bağlantınız nedir?

Aslında beni Escher ile sıkça ilişkilendiriyorlar. Escher'in matematiksel, geometrik düşünce biçimi de benim ilgimi çekiyor. İmkânsız objeler/mimariler üzerine çalışmalarım bu anlamda Escher'in yaklaşım biçimiyle yakınlık gösteriyor diyebiliriz. Ancak, Escher hiçbir zaman anamorfoz, gizli yüzler, ya da iki anlamlı görüntülerle uğraşmamıştır, bu yönde bir çalışması

yoktur. Tekniklerimiz de çok farklı, ben ağırlıklı olarak *etching* veya *heliogravür* çalışıyorum, onun janrı (tarzı) ise litografi ve tahta baskı.

Bir de eserlerinizden *Kuyu*'nun ilginç bir hikâyesi var. Bruno Ernst tarafından size gönderilen bir taslaktan yola çıkıyorsunuz. Biraz anlatır mısınız nasıl ortaya çıktı "*Kuyu*"?

Bruno Ernst benim yansıtma, anamorfoz işlerimden haberdar olmuş. Bir kapı ve ayna gösteren karakalem bir taslak yolladı bana. Kapı girişinin arkasındaki alanın yalnızca kapının karşısındaki bir aynadan görülebildiği bir çizim. Ernst bu fikri aslen Escher için düşünmüş, bu dizayna göre bir litografi hazırlaması için önermiş. Ancak, Escher'in hastalığı işi yapmasını engelliyor ve kısa süre sonra da vefat ediyor. Bunun üzerine Ernst bana ulaştı. Escher'in çok güzel zamanlar geçirdiği Amalfi koyunun manzarasını tasvir etmek istedim. Kapının bu tarafında Escher'in 1934 yılı otoportresini saklayacak şekilde kasvetli bir peyzaj oluşturdum. Bu portre ancak silindir bir ayna yardımı ile görünür olabilmekteydi, yani anamorfik bir şekilde. Bu gravür-anamorfozu 1998 yılında yaptım, Escher'in yüzüncü doğum yıl dönümü anısına. Ve ilk kez Roma'daki Escher yıl dönümüyle ilgili kongrede sergilendi.

Bu eser sanki Ernst, Escher ve sizi bir arada buluşturuyor gibi...

Roma'da kongredeki konuşmamda "*Kuyu*"nun benim tarafımdan hazırlanmış bir eser olmasına rağmen aslında üçümüzün işi olduğunu belirttim: Ernst'in, Escher'in ve benim. Bu anlatım tarzımın havalı olduğunu itiraf etmem gerekir, ancak şu şekilde devam edeceğim: Günümüzde doğan her sanat eseri içerisinde bir şekilde, belki de farkında olmadan, tarihin sayısız katmanları ve etkileşimleri saklıdır.

Birçok ülkede bulundunuz ve sergiler açtınız. Farklı toplumların kültürel ve sanatsal yaklaşımlarını görme fırsatınız oldu. Bir karşılaştırma yapacak olursanız Türkiye'yi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Benim Türkiye'deki sergi ve sunumlarım üniversitelerle ilgiliydi; biri Ankara'da diğeri İstanbul'da. O yüzden gözlemlerim ve tecrübelerim, biraz üniversitelerle sınırlı. Türkiye'de dünya standartlarında bir eğitim sağlamaya çok önem veriliyor, teknik altyapılar da